

PRACE NAUKOWE

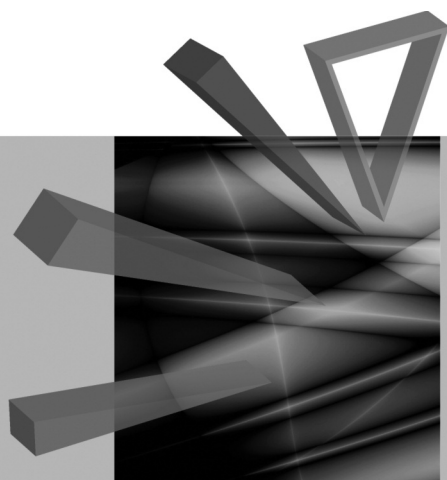
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

227

Polityka spójności w okresie 2014–2020 a rozwój regionów Europy

pod redakcją

Ewy Pancer-Cybulskiej

Ewy Szostak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Stanisław Ciok, Andrzej Rączaszek

Redaktor Wydawnictwa: Agnieszka Flasińska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-151-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Część 1. Polityka spójności w Polsce w kontekście wyzwań rozwojowych

Marek W. Kozak: Polska polityka spójności – wyzwania	13
Stanisław Korenik: Region ekonomiczny wobec nowych wyzwań	25
Krystian Heffner, Piotr Gibas: Regiony słabiej rozwinięte a efekty polityki spójności w Polsce	36
Magdalena Pronobis: Polityka regionalna Unii Europejskiej: źródła nieefektywności	53
Urszula Kalina-Prasznic: Systemy emerytalne a spójność społeczna	65
Małgorzata Rogowska: Znaczenie kultury w polityce spójności UE	75
Danuta Legucka: Determinanty rozwoju obszarów wiejskich a polityka spójności Unii Europejskiej	84
Monika Słupińska: Regiony w europejskiej polityce spójności w okresie 2014–2020	96
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Możliwości poprawy skuteczności administracji publicznej w kontekście założeń polityki spójności Unii Europejskiej na lata 2014–2020	107
Ewa Szostak: Polityka innowacyjna w Polsce wobec wyzwań strategii <i>Europa 2020</i>	117

Część 2. Polityka spójności w doświadczeniach polskich regionów

Barbara Kryk, Beata Skubiak: Współczesny paradygmat rozwoju i realizacja polityki strukturalnej w regionie zachodniopomorskim w latach 2004–2008	131
Joanna Kenc: Rozwój współpracy partnerskiej miast Dolnego Śląska	143
Iwona Kukulak-Dolata: Analiza potencjału integracji cyfrowej mazowieckich instytucji samorządowych	154
Wioletta Czemieli-Grzybowska: Wsparcie rozwoju eksportu przedsiębiorstw w województwie podlaskim w ramach polityki spójności	163
Alicja Małgorzata Graczyk: Realizacja celów polityki spójności na przykładzie rozwoju morskich farm wiatrowych w Polsce	174
Andrzej Graczyk: Ekonomiczne problemy wykorzystania energii w budynkach użyteczności publicznej	182
Dorota Rynio: Polityka spójności a nowy paradygmat polityki regionalnej w Polsce	192

Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Zróżnicowanie powiatów w Polsce w zakresie poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego.....	202
Anna Nowak: Rola rolnictwa jako integralnego elementu rozwoju polskich regionów	212
Wiesława Lizińska, Roman Kisiel, Lucyna Szczebiot-Knoblach: Uwarunkowania rozwoju Specjalnych Stref Ekonomicznych w Polsce i jego perspektywy	223
Maria Bucka: Funkcjonowanie polskich przedsiębiorstw w okresie spowolnienia gospodarczego w Polsce	233

Summaries

Part 1. Cohesion Policy in Poland in the context of development challenges

Marek W. Kozak: Polish cohesion policy – challenges ahead.....	24
Stanisław Korenik: Economic region towards new challenges	35
Krystian Heffner, Piotr Gibas: Lesser developed regions and cohesion policy effects in Poland.....	52
Magdalena Pronobis: Regional Policy of the European Union: sources of ineffectiveness	64
Urszula Kalina-Prasznic: Pension systems and social cohesion.....	74
Małgorzata Rogowska: The importance of culture in the EU cohesion policy	83
Danuta Legucka: Determinants of rural development and the European Union cohesion policy	95
Monika Słupińska: Regions in European cohesion policy during the period 2014-2020	106
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Opportunities to improve the effectiveness of public administration in the context of EU cohesion policy 2014-2020	116
Ewa Szostak: Innovation policy in Poland towards the challenge of <i>Europe 2020</i> Strategy	127

Part 2. Cohesion Policy in Polish regions experience

Barbara Kryk, Beata Skubiak: Modern paradigm of development and implementation of structural policies in the West Pomeranian region in the years 2004–2008.....	142
Joanna Kenc: The development of town twinning cooperation in Lower Silesia.....	153
Iwona Kukulak-Dolata: Analysis of the digital integration potential of the Mazowieckie local government institutions	162
Wioletta Czemiel-Grzybowska: Support of export development of businesses in Podlaskie voivodeship in the cohesion policy.....	173

Alicja Małgorzata Graczyk: Cohesion policy accomplishment based on offshore wind farms development in Poland	181
Andrzej Graczyk: Economic problems of energy use in public service buildings.....	191
Dorota Rynio: Cohesion Policy and a new paradigm of regional policy in Poland	201
Anna Wojewódzka-Wiewiórska: Districts division in Poland in terms of the socio-economic development level.....	211
Anna Nowak: The role of agriculture as an integral element of Polish regions development.....	222
Wiesława Lizińska, Roman Kisiel, Lucyna Szczebiot-Knoblauch: Conditions for the development of special economic zones in Poland and its perspective	232
Maria Bucka: Behavior of Polish enterprises during economic slowdown in Poland	241

Anna Nowak

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

ROLA ROLNICTWA JAKO INTEGRALNEGO ELEMENTU ROZWOJU POLSKICH REGIONÓW

Streszczenie: Znaczenie gospodarcze rolnictwa w Polsce, mimo malejącego wpływu na wskaźniki makroekonomiczne, pozostaje wciąż duże. Poziom rozwoju tego sektora jest zróżnicowany regionalnie, co nie pozostaje bez wpływu na dysproporcje występujące w rozwoju społeczno-gospodarczym poszczególnych województw kraju. Wzrost spójności wewnętrznej hamowany jest przez splot niekorzystnych uwarunkowań funkcjonowania rolnictwa, takich jak rozdrobnienie agrarne, zbyt wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie, mała produktywność rolnictwa. Dotyczy to zwłaszcza regionów biedniejszych, gdzie wpływ rolnictwa na tworzenie wartości dodanej brutto jest większy. W celu zdynamizowania rozwoju regionalnego zasadne wydaje się skoordynowanie działań polityki rolnej, regionalnej oraz polityki spójności.

Słowa kluczowe: rolnictwo, rozwój regionalny, struktura agrarna, polskie rolnictwo.

1. Wstęp

Znaczenie oraz poziom rozwoju rolnictwa w Polsce są wyraźnie zróżnicowane regionalnie. Przyczynia się to do pogłębiania dysproporcji pomiędzy regionami kraju i stanowi ważną przesłankę z jednej strony wdrażania polityki spójności, z drugiej zaś przemian strukturalnych i wzrostu wydajności rolnictwa.

Celem polityki regionalnej Unii Europejskiej jest wzrost spójności wewnętrznej, którą można rozumieć w ujęciu przestrzennym, ekonomicznym oraz społecznym. Ze względu na to, że rolnictwo jest działem surowcowym, jego wpływ na tworzenie PKB jest niewielki i w ostatnich latach się zmniejsza, co jest prawidłowością gospodarek rozwijających się. Sprawia to, że regiony typowo rolnicze, a zwłaszcza te o rozdrobnionej strukturze agrarnej, znacznie odbiegają poziomem rozwoju od regionów najbogatszych. Niwelowaniu rozpiętości pomiędzy najbogatszymi a najbiedniejszymi regionami kraju służą poprawa struktur rolnych oraz rozwój obszarów wiejskich w kierunku ich wielofunkcyjności.

Celem opracowania jest wskazanie ułomności polskiego rolnictwa oraz ich wpływu na rozwój regionów, a także pozytywnych zmian, jakie dokonują się w tym dziale gospodarki po naszej integracji z UE. W celu zobrazowania dysproporcji re-

gionalnych w poziomie rozwoju rolnictwa w Polsce posłużono się danymi GUS, w tym tymi pochodzącymi z Banku Danych Lokalnych. Do badań przyjęto lata 2000–2010, jednak, ze względu na brak danych, w odniesieniu do wybranych cech okres ten zawężono do lat 2002–2008.

2. Specyfika sektora rolnego a rozwój regionalny

Rolnictwo jest specyficznym działem gospodarki narodowej, co wynika z dużego uzależnienia produkcji od warunków naturalnych, na które producenci nie mają większego wpływu. Jest ono jednocześnie sektorem, który wymaga pomocy, gdyż nie jest w stanie sprostać wymogom gospodarki rynkowej. Słabo rozwinięta infrastruktura oraz niedorozwój obsługi biznesowej zniechęcają do lokowania kapitału¹. Skutkiem nienadążania za rozwojem pozostałych działów gospodarki jest rosnący dystans między rolnictwem a działami nierolniczymi. Jest to efekt malejącego udziału sektora rolnego w wytwarzaniu finalnego produktu żywnościowego oraz odpływu wytworzonej nadwyżki do pozarolniczego otoczenia. Zjawisko takie zachodzi, ponieważ koszt produkcji żywności jest względnie wysoki, zarówno w krajach o niskim, jak i w krajach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. W związku z tym zachodzi potrzeba ochrony i wsparcia dochodów poprzez interwencjonizm państwowy².

Na przekształcenia w polskim rolnictwie ogromny wpływ mają instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej, której celem jest dążenie do retransferu nadwyżki ekonomicznej od podatnika i konsumenta do rolnika³. W latach 2007–2013 wszystkie działania związane z rozwojem rolnictwa i obszarów wiejskich zlokalizowano w ramach WPR, wyłączając je z polityki spójności. W wyniku reformy z września 2005 r. ujednociono zasady finansowania w obrębie polityki rynkowej i rozwoju obszarów wiejskich przez stworzenie Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich⁴.

Zróznicowany poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce, w czym rolnictwo ma swój udział, był przesłanką opracowania programu służącego osiągnięciu celu konwergencyjnego w Polsce w latach 2007–2013. Jest to specjalny program ponadregionalny wspierający najsłabsze województwa Polski Wschodniej, ukierunkowany na tworzenie warunków szybszego rozwoju społeczno-gospodarczego

¹ A. Kowalski, *Miejsce polskiego rolnictwa na globalnym rynku żywnościowym. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010, s. 22.

² A. Czyżewski, A. Henisz-Matuszczak, *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, AE, Poznań 2004, s. 17–21.

³ A. Czyżewski, P. Kułyk, *Mechanizmy wsparcia rolnictwa w wybranych krajach wysokorozwiniętych i ich makroekonomiczne uwarunkowania*, [w:] D. Kopycińska (red.), *Regulacyjna rola państwa we współczesnej gospodarce*, Printgroup, Szczecin 2006, s. 58.

⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, DzU L 277 z 21.10.2005, s. 1–40.

i uzupełniający interwencje podejmowane w ramach regionalnych programów operacyjnych⁵.

Rolnictwo stanowi nieodłączny element przestrzeni wiejskiej, dlatego rozwój obszarów wiejskich, a także poszczególnych regionów związany jest z rozwojem samego rolnictwa. Ta integralność rozwoju wynika także z wielu funkcji, jakie rolnictwo spełnia, poza podstawową – wytwarzaniem żywności. Rozwój regionalny jest procesem warunkowanym przez zróżnicowane i często powiązane ze sobą czynniki, których oddziaływanie dynamizuje bądź utrudnia ten proces. Rolnictwo wraz z całym instrumentarium skierowanym na ten sektor gospodarki, wpływa na możliwości rozwoju poszczególnych regionów kraju. Odnosząc się do znaczenia Wspólnej Polityki Rolnej dla rozwoju regionalnego, należy zauważyć, że polega ono przede wszystkim na bezpośrednim oddziaływaniu na stronę dochodową gospodarki. W pierwszej kolejności beneficjentami tej polityki są rolnicy, lecz w dalszej kolejności również inne dziedziny gospodarki i grupy społeczne świadczące usługi i oferujące towary dla rolników. Mimo spodziewanych znacznych różnic terytorialnych w korzyściach z WPR, cechą tej polityki jest to, że jej dobrodziejstwa obejmą przede wszystkim wieś i małe miasta (obsługujące rolnictwo i ludność wiejską) na całym obszarze kraju, i tym samym zostaną ograniczone rozpiętości, które narastały w okresie transformacji⁶. Reforma WPR z 2003 r. zwiększa zakres i poziom wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. Polityka rolna ulega powoli przekształceniu w kompleksową politykę państwa wobec obszarów wiejskich, gdzie produkcja rolnicza jest traktowana jako jeden z wielu aspektów rozwoju wsi, co oznacza zmianę podejścia sektorowego na terytorialne⁷.

3. Regionalne zróżnicowanie poziomu rozwoju rolnictwa w Polsce

Rolnictwo w Polsce ma stosunkowo duże znaczenie społeczno-gospodarcze w porównaniu do innych krajów Unii Europejskiej. Jednak część zmian w otoczeniu makroekonomicznym pomimo swojego negatywnego wpływu na rolnictwo wyraźnie świadczy o tym, że Polska powoli zbliża się do grona krajów rozwiniętych, gdzie rolnictwo nie jest główną gałęzią gospodarki decydującą o rozwoju i dobrobycie⁸. Mimo to pozostaje ono sektorem gospodarczym o dużym znaczeniu, mającym wpływ

⁵ *Efekty polityki spójności UE w Polsce, dokument problemowy*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, sierpień 2009, s. 25.

⁶ R. Szul, Ekspertyza – Unia Europejska a polityka regionalna Polski, wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej w MGIP, Uniwersytet Warszawski, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/informator/npr2/ekspertyzy/unia%20europejska%20szul.pdf> (4.12.2011).

⁷ R. Baum, J. Śleszyński, *Nowe funkcje rolnictwa – dostarczanie dóbr publicznych*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2009, t. XI, z. 2, s. 20.

⁸ M. Matyka, *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa w Polsce w latach 1989–2005*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2008, t. X, z. 2, s. 182.

na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców obszarów wiejskich, a także na stan środowiska przyrodniczego i strukturę krajobrazu⁹.

Pomimo malejącego wpływu rolnictwa na tworzenie wartości dodanej brutto w Polsce, nadal pozostaje on większy niż w większości krajów UE. Według danych Eurostatu¹⁰ w 2007 r. rolnictwo 27 krajów Wspólnoty wytwarzało 1,9% całkowitej wartości dodanej brutto, podczas gdy w Polsce w tym samym okresie odsetek ten kształtował się na poziomie 4,3%. Większym wpływem tego działu na wskaźniki makroekonomiczne wyróżniały się tylko Bułgaria i Rumunia. W Polsce zarysowuje się przy tym bardzo wyraźne regionalne zróżnicowanie omawianego wskaźnika. W 2008 r. wahał się on od 9,5% w województwie podlaskim do 1% w województwie śląskim. Regionami o największym wpływie sektora rolnego na gospodarkę są wspomniane już województwa: śląskie, lubelskie, warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie i wielkopolskie. Jednocześnie w każdym regionie kraju w latach 2000–2008 nastąpił spadek tego odsetka (tab. 1).

Tabela 1. Udział rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa i rybactwa w wartości dodanej brutto oraz PKB/1 mieszkańca według województw w latach 2000–2008

Jednostka terytorialna	Udział rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa i rybactwa w wartości dodanej brutto regionu (w %)		PKB/1 mieszkańca (w zł)	
	2000	2008	2000	2008
Polska	4,9	3,6	19 458	33 462
Dolnośląskie	3,4	1,8	20 222	35 989
Kujawsko-pomorskie	7,0	5,1	17 803	28 926
Lubelskie	8,2	6,6	13 620	23 219
Lubuskie	4,8	3,5	17 528	28 709
Łódzkie	5,9	5,5	17 511	31 140
Małopolskie	3,5	2,5	16 936	28 878
Mazowieckie	4,0	3,5	29 382	52 770
Opolskie	6,7	4,3	16 430	28 379
Podkarpackie	4,4	2,9	13 574	23 101
Podlaskie	9,9	9,5	14 642	24 434
Pomorskie	3,3	2,5	19 332	31 754
Śląskie	2,0	1,0	20 963	36 126
Świętokrzyskie	7,0	5,3	15 083	26 763
Warmińsko-mazurskie	10,3	6,6	15 238	24 814
Wielkopolskie	7,6	5,1	20 717	34 934
Zachodniopomorskie	5,0	3,5	19 793	30 357

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

⁹ S. Kukuła, *Rola IUNG w tworzeniu i krzewieniu postępu w rolnictwie polskim*, „Wieś Jutra” 2005, nr 1, s. 4.

¹⁰ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/main_tables/ (5.12.2011).

Dużemu wpływowi rolnictwa na wartość dodaną w poszczególnych regionach towarzyszy niski poziom rozwoju gospodarczego, mierzony wartością PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Dominująca rola rolnictwa w strukturze społeczno-gospodarczej regionów, zwłaszcza Polski południowo-wschodniej, stanowi więc swego rodzaju barierę w ich rozwoju. Chodzi tu zwłaszcza o strukturalne słabości tego działu gospodarki oraz trudności ich przewycięzania. Przykładowo województwa podkarpackie i lubelskie osiągnęły w 2008 r. odpowiednio 38,6 oraz 39% wartości PKB/1 mieszkańca, uzyskiwanego średnio w UE 27¹¹.

Jednym z czynników ograniczających przemiany w rolnictwie jest niekorzystna struktura obszarowa gospodarstw rolnych. Wprawdzie średnia powierzchnia gospodarstwa w Polsce w latach 2000–2009 wzrosła o 1 ha i wynosiła 9 ha, ale w wielu regionach jest ona znacznie niższa niż na poziomie kraju. Dotyczy to głównie województw o wiodącej roli rolnictwa w strukturze gospodarki, takich jak podkarpackie, świętokrzyskie, małopolskie, czy lubelskie (tab. 2).

Tabela 2. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w Polsce według województw w roku 2000 i 2009

Jednostka terytorialna	Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w ha	
	2000	2009
Polska	8,0	9,0
Dolnośląskie	9,7	11,0
Kujawsko-pomorskie	12,5	14,3
Lubelskie	7,1	8,0
Lubuskie	11,3	13,7
Łódzkie	7,4	7,7
Małopolskie	3,9	4,1
Mazowieckie	8,2	8,9
Opolskie	9,6	11,4
Podkarpackie	3,8	4,4
Podlaskie	13,2	14,1
Pomorskie	13,8	15,4
Śląskie	4,7	5,4
Świętokrzyskie	4,8	5,8
Warmińsko-mazurskie	18,6	19,8
Wielkopolskie	10,6	12,0
Zachodniopomorskie	14,6	19,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Rocznika Statystycznego Województw 2010”, GUS, Warszawa 2010.

¹¹ Na podstawie: *Regiony Polski*, GUS, Warszawa 2011.

Struktura agrarna wyraża oddziaływanie mechanizmu rynkowego na liczbę gospodarstw i wielkość ich powierzchni UR, ulegając przy tym nieprzerwanie trwającym zmianom. Efektem tych zmian może być wzrost dochodu, wydajności pracy lub poziomu życia¹². Przemiany strukturalne, jakie dokonują się w polskim rolnictwie, warunkowane były najpierw przez transformację systemową, a obecnie przez instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej. Co prawda, nie wszystkie z nich dynamizują te przemiany, ale realizując założenia polityki rolnej UE, zmierzają w kierunku poprawy konkurencyjności sektora rolnego.

W strukturze gospodarstw rolnych w Polsce dominują te najmniejsze, o powierzchni do 5 ha użytków rolnych. Większość z nich to gospodarstwa nierynkowe, które działają w ramach samozaopatrzenia i nie mają szans rozwoju. Podmioty o powierzchni powyżej 50 ha stanowią znikomy odsetek, najwięcej jest ich w województwach zachodniopomorskim oraz warmińsko-mazurskim (tab. 3).

Tabela 3. Struktura gospodarstw rolnych w Polsce według grup obszarowych użytków rolnych i województw w 2010 r. (w %)

Jednostka terytorialna	Udział gospodarstw według grup obszarowych (%)					
	do 5 ha	5–10 ha	10–15 ha	15–20 ha	20–50 ha	> 50 ha
Polska	69,2	15,5	6,7	3,2	4,3	1,1
Dolnośląskie	71,7	12,7	5,7	2,8	4,6	2,6
Kujawsko-pomorskie	48	18,6	12,1	7,2	11,4	2,7
Lubelskie	66,1	21,5	7,0	2,7	3,0	0,6
Lubuskie	73,9	10,1	5,2	2,8	4,8	3,2
Łódzkie	59,2	24,5	9,1	3,5	3,3	0,4
Małopolskie	91,1	7,0	1,1	0,4	0,4	0,1
Mazowieckie	54,8	24,4	10,5	4,6	5,1	0,7
Opolskie	65,6	13,1	6,8	4,1	7,3	3,2
Podkarpackie	90,2	7,4	1,2	0,4	0,5	0,2
Podlaskie	42,3	21,3	15,2	8,7	11,3	1,2
Pomorskie	56,1	15,7	10,4	5,8	8,6	3,4
Śląskie	89,3	6,6	1,9	0,7	1,0	0,4
Świętokrzyskie	75,8	17,3	4,1	1,3	1,2	0,3
Warmińsko-mazurskie	52,8	11,9	10,6	7,0	13,1	4,6
Wielkopolskie	53,1	18,7	11,9	6,0	8,3	2,2
Zachodniopomorskie	60,9	11,9	7,9	4,4	8,5	6,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – *Raport z wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2010*, GUS, Warszawa 2011.

¹² L. Goraj, *Próba określenia żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2006, nr 2, s. 31–48.

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że nie jest to do końca prawdziwy obraz struktury obszarowej w Polsce, co wynika z coraz bardziej rozpowszechnionej wśród rolników dzierżawy jako tytułu władania ziemią rolniczą. Często jest to dzierżawa nieformalna, dlatego nie można wskazać tak naprawdę jej skali. Z całą pewnością można jednak stwierdzić, że niekorzystna struktura agrarna utrudnia przekształcenia na polskiej wsi i stanowi barierę wzrostu wydajności rolnictwa. Pewną szansę rozwiązania tego problemu upatruje się w rozwoju wielofunkcyjnym. Jednak bez odpowiedniej sieci infrastruktury i bez konkretnych strategii działania nie jest to możliwe.

Kolejną bolączką polskiego rolnictwa, a jednocześnie barierą rozwoju polskich regionów, zwłaszcza tych typowo rolniczych, jest zbyt wysoki poziom zatrudnienia w tym sektorze (tab. 4). Dotyczy to ponownie przede wszystkim Polski południowo-wschodniej i wywiera niekorzystny wpływ na wydajność czynników produkcji oraz przekształcenia w rolnictwie. Z drugiej strony niekorzystna sytuacja na rynku pracy uniemożliwia odpływ nadmiaru siły roboczej do innych sektorów gospodarki. Dlatego tak istotna wydaje się komplementarność działań podejmowanych w tych regionach na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego.

Tabela 4. Zatrudnienie w rolnictwie polskim w latach 2002–2009 według województw

Jednostka terytorialna	Zatrudnienie na 100 ha UR		Pracujący w rolnictwie w % ogółu pracujących	
	2002	2009	2002	2009
Polska	17,1	12,9	18,5	16,7
Dolnośląskie	29,7	7,2	38,3	36,3
Kujawsko-pomorskie	10,5	10,6	9,9	7,7
Lubelskie	27,6	17,4	21,8	20,2
Lubuskie	54,3	4,8	18,4	16,1
Łódzkie	24,8	17,3	15,9	14,0
Małopolskie	17,7	26,2	17,3	15,2
Mazowieckie	47,4	14,4	25,0	23,2
Opolskie	19,1	8,4	35,5	33,3
Podkarpackie	12,3	20,8	9,7	7,6
Podlaskie	34,4	11,8	4,7	4,1
Pomorskie	39,7	7,3	33,3	31,3
Śląskie	9,2	14,5	17,9	15,0
Świętokrzyskie	18,3	24,5	17,9	15,5
Warmińsko-mazurskie	7,6	6,2	9,7	7,6
Wielkopolskie	23,3	11,2	17,3	15,4
Zachodniopomorskie	17,1	4,1	8,7	6,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych; „Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009”, GUS, Warszawa 2010.

Wymienione problemy strukturalne w rolnictwie polskim, a zwłaszcza w niektórych regionach, przekładają się na niską wydajność czynników wytwórczych. Analizując wydajność ziemi, należy zwrócić uwagę, że jest ona znacznie niższa niż średnio w UE. W 2008 r. wskaźnik ten, ustalony jako wartość produkcji rolniczej w cenach stałych z 2000 r. w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, wynosił w Polsce 1399,2 euro/ha, podczas gdy w 27 krajach UE kształtował się na poziomie 2134,0 euro/ha¹³. Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że dynamika wzrostu wydajności ziemi w latach 2000–2008 w Polsce należała do jednych z największych wśród krajów Wspólnoty. Rozpatrując wydajność ziemi w skali województw, można zauważyć wyraźny związek pomiędzy dużym rozdrobieniem agrarnym a niską wydajnością ziemi. Wyjątek stanowi tu województwo świętokrzyskie, gdzie wydajność ziemi jest większa niż średnio w kraju (tab. 5).

Cechą wyróżniającą rolnictwo polskie jest także wydajność pracy. Niezależnie od tego, jaki miernik przyjęto do obliczeń, wykazują one na ponad 2-krotny wzrost

Tabela 5. Wydajność ziemi w Polsce według województw w latach 2002–2009

Jednostka terytorialna	Produkcja globalna/1 ha UR (w zł)		Dynamika (2002 = 100)
	2002	2009	
Polska	3540	4967	140,3
Dolnośląskie	3078	3969	128,9
Kujawsko-pomorskie	4387	5700	129,9
Lubelskie	3169	4280	135,0
Lubuskie	2455	3668	149,4
Łódzkie	4391	6060	138,0
Małopolskie	3643	4784	131,3
Mazowieckie	3750	5434	144,9
Opolskie	3876	5053	130,3
Podkarpackie	2786	3394	121,8
Podlaskie	3030	4877	160,9
Pomorskie	2596	4331	166,8
Śląskie	3422	5205	152,1
Świętokrzyskie	3505	5001	142,6
Warmińsko-mazurskie	2723	4295	157,7
Wielkopolskie	5023	6982	139,0
Zachodniopomorskie	2367	3750	158,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

¹³ A. Nowak, *Zmiany wydajności rolnictwa Polski i innych krajów Unii Europejskiej*, „Problemy Rolnictwa Światowego” 2011, t. 11, z. 1, s. 133.

Tabela 6. Produktywność pracy w rolnictwie według województw

Jednostka terytorialna	Wartość dodana brutto na 1 zatrudnionego (w tys. zł)		Produkcja globalna na 1 zatrudnionego (w tys. zł)	
	2002	2008	2002	2009
Polska	7,54	19,21	13,0	37,8
Dolnośląskie	11,71	22,26	18,5	52,6
Kujawsko-pomorskie	12,45	22,96	23,0	52,7
Lubelskie	4,33	10,49	9,2	24,1
Lubuskie	14,16	32,69	19,3	69,5
Łódzkie	7,65	20,12	13,7	34,7
Małopolskie	3,06	11,57	5,6	17,9
Mazowieckie	9,28	26,84	13,3	37,1
Opolskie	9,21	22,24	19,4	57,7
Podkarpackie	2,04	7,84	4,7	15,7
Podlaskie	6,85	17,52	14,3	40,5
Pomorskie	10,94	24,83	19,3	57,3
Śląskie	5,95	21,06	3,6	34,1
Świętokrzyskie	4,33	11,12	7,1	20,1
Warmińsko-mazurskie	14,80	30,26	24,3	64,7
Wielkopolskie	14,06	25,28	24,8	60,6
Zachodniopomorskie	18,14	34,87	27,1	83,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Rocznika Statystycznego Województw” i „Produkt krajowy brutto – rachunki regionalne”.

produktywności pracy w rolnictwie w latach 2002–2009¹⁴. Z jednej strony wynika on ze wzrostu wartości produkcji globalnej (o 43%) oraz wartości dodanej brutto (o 60%), z drugiej zaś z malejącego poziomu zatrudnienia w rolnictwie. Tak duży spadek zatrudnienia po 2002 r. należy tłumaczyć nie tylko przekształceniami strukturalnymi w rolnictwie, lecz także zmianą metodyki ustalania liczby pracujących w tym sektorze przez GUS. Można jednak zauważyć wyraźną zależność pomiędzy poziomem produktywności pracy a strukturalnymi słabościami w poszczególnych regionach. Różnica w wydajności tego czynnika produkcji pomiędzy regionem, gdzie osiąga największy poziom, a tym, gdzie jest najniższy, jest prawie 5-krotna (województwa podkarpackie i zachodniopomorskie) (tab. 6).

¹⁴ W przypadku wartości dodanej brutto do badań przyjęto lata 2002–2008 ze względu na brak danych z 2009 r.

4. Podsumowanie

Wydaje się, że działania związane z rozwiązywaniem omawianych problemów powinny zostać zintensyfikowane jeszcze w okresie, kiedy jesteśmy największym beneficjentem środków pomocowych UE, czyli w latach 2010–2013. Nie można się spodziewać, że problemy te zostaną rozwiązane w krótkim czasie. Jednak zintegrowanie działań w ramach polityki rolnej, polityki spójności i polityki regionalnej może zdynamizować przekształcenia na polskiej wsi i w rolnictwie. Możliwości skoordynowania działań polityk sektorowych są największe na poziomie regionów, gdzie władze samorządowe powinny dostosowywać odpowiednie instrumenty działania do specyfiki regionu. Podejście takie jest już częściowo stosowane chociażby przy realizacji PROW na lata 2007–2013, gdzie część zadań przekazano do realizacji samorządom wojewódzkim.

Literatura

- Baum R., Śleszyński J., *Nowe funkcje rolnictwa – dostarczanie dóbr publicznych*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2009, t. XI, z. 2.
- Czyżewski A., Henisz-Matuszczak A., *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, AE, Poznań 2004.
- Czyżewski A., Kułyk P., *Mechanizmy wsparcia rolnictwa w wybranych krajach wysokorozwiniętych i ich makroekonomiczne uwarunkowania*, [w:] D. Kopycińska (red.), *Regulacyjna rola państwa we współczesnej gospodarce*, Printgroup, Szczecin 2006.
- Efekty polityki spójności UE w Polsce, dokument problemowy*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, sierpień 2009.
- Goraj L., *Próba określenia żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2006, nr 2.
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/main_tables/ (5.12.2011).
- Kowalski A., *Miejsce polskiego rolnictwa na globalnym rynku żywnościowym. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
- Kukuła S., *Rola IUNG w tworzeniu i krzewieniu postępu w rolnictwie polskim*, „Wieś Jutra” 2005, nr 1.
- Matyka M., *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa w Polsce w latach 1989–2005*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2008, t. X, z. 2.
- Nowak A., *Zmiany wydajności rolnictwa Polski i innych krajów Unii Europejskiej*, „Problemy Rolnictwa Światowego” 2011, t. 11, z. 1.
- Raport z wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2010*, GUS, Warszawa 2011.
- Regiony Polski*, GUS, Warszawa 2011.
- „Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009”, GUS, Warszawa 2010.
- „Rocznik Statystyczny Województw 2010”, GUS, Warszawa 2010.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, DzU L 277 z 21.10.2005.

Szul R., Ekspertyza – Unia Europejska a polityka regionalna Polski, wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej w MGiP, Uniwersytet Warszawski, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/informator/npr2/ekspertyzy/unia%20europejska%20szul.pdf> (4.12.2011).

THE ROLE OF AGRICULTURE AS AN INTEGRAL ELEMENT OF POLISH REGIONS DEVELOPMENT

Summary: The significance of Polish agriculture is still of great importance apart from decreasing impact on macroeconomic measures. The level of agriculture sector development is regionally differentiated which influences the disproportions in social-economic development of particular regions. Internal cohesion increase is hampered by disadvantageous conditions in agriculture functioning such as; agrarian fragmented structure, high level of employment in agriculture as well as low agriculture productivity. It mainly concerns poor regions where an impact of agriculture on gross added value is greater. There is a need to coordinate both rural and regional policy as well as cohesion policy to impart dynamism to regional development.

Keywords: agriculture, regional development, Polish agriculture, agriculture structure.